

KOPARSKI SVEĆENIK JERONIM FONDA (1686.-1754.) –
NINSKI I TROGIRSKI BISKUP*Lovorka ČORALIĆ*

Hrvatski institut za povijest, HR-10000 Zagreb, Opatička 10

IZVLEČEK

Prispevek je posvećen Jeronimu Fondi (1686-1754), rojenemu Pirančanu, duhovniku koprške škofije in pozneje nosilcu najvišjih cerkvenih dolžnosti v dalmatinskih mestih Ninu in Trogirju. Pričujoče delo sloni na uporabi izvirnega gradiva iz Državnega arhiva v Zadru (fond: Arhiv Trogirja) in Nadškofijskega arhiva v Splitu (fond: Trogirski arhiv), kot tudi na današnjem razumevanju historiografije. Glavni del prispevka obravnava obdobje Fondovega škofijskega delovanja, ki se začne z letom 1733, ko je bil imenovan za ninskega škofa. V Ninu se je posvečal obnovi škofije, ki so jo hudo prizadele beneško-turške vojne v 17. stoletju, urejevanju cerkvenih prihodkov, krepitvi pastoralnega dela v župnijah ninskega zaledja in obnovi cerkvenih poslopij v mestu. Leta 1738 je bil premeščen v Trogir in imenovan za tamkajšnjega škofa. Opravil je tri vizite župnij in cerkva, prosvetljeval prebivalstvo v mestnem zaledju, na svoje stroške kupoval opremo za bogoslužje ter propagiral šolstvo in prosveto. Umrli je 30. 11. 1754 v Trogirju; pokopan je v grobnici svojih predhodnikov v tamkajšnji stolnici pred oltarjem sv. Ivana Trogirskega. Preučevanje njegove življenjske poti, še posebno pa zadnjega dela njegove bogate cerkvene kariere, je dragocen prispevek v preučevanju istrskega in dalmatinskega prostora v preteklosti.

Ključne besede: duhovniki, Jeronim Fonda, biografije, Istra, Dalmacija

IL SACERDOTE CAPODISTRIANO GIROLAMO FONDA (1686-1754) –
VESCOVO DI NONA E TRAÙ

SINTESI

Nella relazione è presentato il piranese Girolamo Fonda (1686–1754), sacerdote della Diocesi di Capodistria ed in seguito alto dignitario ecclesiastico nelle città dalmate di Nona e Traù. La ricerca si basa su fonti originali, conservate presso l'Archivio Statale di Zara (fondo: Archivio Traù) e presso quello di Spalato (fondo: Archivio di Traù) nonché sulla storiografia già nota. La maggior parte della ricerca è dedicata al periodo vescovile di Fonda, che ha inizio con la sua elezione a vescovo di Nona, nel 1733. Qui si adoperò per il rinnovo della diocesi, che aveva subito molte distruzioni nel corso delle guerre fra veneziani e ottomani nel XVII secolo, per disciplinare le rendite ecclesiastiche, per rafforzare l'opera pastorale nelle parrocchie nell'entroterra di Nona e nel rinnovo di molte chiese della città. Nel 1738 fu nominato vescovo di Traù. In quel periodo compì tre visite pastorali alle parrocchie della sua diocesi, operò per l'emancipazione della popolazione morlacca del retroterra, acquistò, a proprie spese, dei paramenti e promosse il sistema scolastico e l'istruzione. Morì a Traù il 30 novembre 1754 e fu seppellito nella cattedrale, nella tomba dei suoi predecessori, davanti all'altare di San Giovanni Orsini (S. Giovanni da Traù). Lo studio della sua opera, soprattutto delle ultime tappe della sua carriera ecclesiastica, rappresenta un contributo importante per un ulteriore approfondimento dei legami esistenti in passato fra l'area istriana e quella dalmata.

Parole chiave: sacerdoti, Girolamo Fonda, biografie, Istria, Dalmazia

U sklopu proučavanja povijesno-kulturnih, posebice crkvenih veza i prožimanja između gradova diljem istočnoga Jadrana, važno mjesto zasigurno pripada istaknutim duhovnim osobama i zaslužnim pojedincima koji su, djelujući od Istre do Boke, obnašali najviša crkvena dostojanstva. Predmet istraživanja u ovome radu je životni put Jeronima Fonde, crkvenog dostojanstvenika rodom iz istarskoga Pirana, koji je svojom karijerom i djelovanjem bio vezan za nekoliko istaknutih gradskih središta Istre i Dalmacije. Poradi sačuvanosti i dostupnosti arhivskog gradiva težište rada biti će usmjereno na životne etape Jeronima Fonde koje se odnose na njegovo biskupsko djelovanje u dalmatinskim gradovima Ninu i Trogiru.

Pretežit dio izvorne građe o Jeronimu Fondi odnosi se na njegovo trogirsko biskupsko djelovanje. Gradivo je danas pohranjeno u Nadbiskupskom arhivu u Splitu

(NAS) u sklopu fonda Trogirskog arhiva (T).¹ Riječ je o građi (knjige pod brojevima 28, 34, 43 i 46) u kojima su sadržani uobičajeni podaci vezani za crkveni život i unutarnje ustrojstvo Trogirske biskupije, organizaciju i školovanje klera i sl. (*Liber ordinatum, Liber mandatum*). Posebno zanimljiv dio gradiva odnosi se na dozvole (*Licenze*) koje je Fonda upućivao redovnicama trogirskih samostana sv. Mihovila, sv. Petra i sv. Nikole, a u sklopu kojih su sadržani, primjerice, brojni do sada nepoznati i neobjavljeni podaci o djelovanju onovremenih umjetnika (primjerice iz klesarskih obitelji Aviani i Macanović/Raguseo) na barokizaciji trogirskih crkvenih ustanova. No, kako navedena građa nije izravno vezana za djelovanje biskupa Fonde, već se poglavito odnosi na kulturnu i umjetničku povijest grada Trogira sredinom XVIII. stoljeća, njezino objavljivanje i raščlamba bit će predmet zasebne istraživačke studije. Osim gradiva pohranjenog u Nadbiskupskom arhivu u Splitu, u ovome je radu uporabljena i građa iz Arhiva Trogira (arhiv stare trogirskopoljske općine), danas pohranjena u Državnom arhivu u Zadru (DAZ). Riječ je o oporukama biskupa Fonde (27. XI. 1754. god.) i njegovog nećaka Franje pok. Apolonija (31. V. 1746. god.). Obje su oporuke napisane u Trogiru i vrijedna su nadopuna ukupnim spoznajama o prisutnosti i djelovanju odvjetača obitelji Fonda na dalmatinskom (trogirskom) području.

Podaci o životnom putu i djelovanju biskupa Fonde relativno su slabo zastupljeni u postojećoj literaturi. Sažet i pregledan uvid u Fondin životopis sadržan je u leksikografskoj natuknici (autor Slavko Kovačić), objavljenoj u ediciji *Hrvatski biografski leksikon* (HBL, 1998, 320-321). Davno nastalo djelo talijanskog crkvenog povjesnika Danijela Farlatija *Illyricum sacrum* i danas je nezaobilazna literatura za poznavanje djelovanje dalmatinskih biskupa, a podaci o Fondi sadržani su u cjelinama koje se odnose na prošlost Ninske i Trogirske biskupije (Farlati, 1769, 237, 445-447). Od cjelovitih djela, sažet podatak o Fondinom biskupskom djelovanju bilježi i djelo *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi* (Ritzler i Sefrin, 1958, 313, 411). Vrlo kratki podaci o pulskom razdoblju Fondina životopisa bilježe se u pregledu izvješća pulskih biskupa Svetoj Stolici (Grah, 1987, 60), dočim je doba obnašanja časti ninskoga biskupa ukratko spomenuto u nekoliko monografskih djela franjevačkog povjesničara Stanka Bačića (Bačić, 1989, 32; Bačić, 1995, 82-83; Bačić, 1995a, 264; Bačić, 1998, 37). Na posljatku, osim navedene izvorne građe i Farlatijeve sinteze, najviše podataka o Fondinom djelovanju bilježimo u radovima koji se odnose na povijest grada Trogira i njegove okolice. Ukratko ga spominje Lovre Katić u studiji o vizitacijama Trogirske biskupije u doba biskupa Didaka Manole (Katić, 1958, 275), dočim se Slavko Kovačić osvrće na Fondin rad na unaprijeđenju školstva i prosvjete u Trogiru (Kovačić, 1991, 76). Na posljatku, sažeti podaci o Fondinom djelovanju u Trogirskoj biskupiji zabilježeni su i u sintezi povijesti

1 Veliku pomoć pri istraživanju gradiva iz navedenog arhiva pružio mi je dr. Slavko Kovačić te mu se ovom prigodom najiskrenije zahvaljujem na strpljenju i ljubaznosti.

Kaštela Vjeke Omašića (Omašić, 1986, 271) i pregledu povijesti naselja Kaštel Štafilčić autora Janka Pere (Pera, 1997, 182-183).

Podaci o najranijoj životnoj dobi Jeronima Fonde relativno su oskudni. Odvjetak je ugledne piranske obitelji, gdje je i rođen 26. svibnja 1686. godine. Školovao se u rodnom gradu i na padovanskom sveučilištu, gdje je 1707. godine postigao doktorat objiju prava. Za svećenika Koparske biskupije zaređen je 1709. godine. Početak svećeničke službe Jeronima Fonde vezan je uz Kopar, gdje je neko vrijeme obnašao dužnost vikara tamošnjeg biskupa. Po odlasku iz matične biskupije Fonda je djelovao u Puli, gdje je imenovan kaptolskim arhiđakonom. Prema podacima iz Farlatijeva djela, Fonda je u Pulsnoj biskupiji jednom obnašao službu generalnog vikara, dočim se čak tri puta navodi na dužnosti kapitularnog vikara. Rečene je službe, navodi isti autor, Fonda obnašao vrlo uspješno (Farlati, 1768, 445). Poznati su nam tek fragmentarni podaci o pulskoj životnoj etapi Jeronima Fonde. Tako se, primjerice, 1721. godine Fonda spominje u službi kanonika arhiđakona i generalnog vikara pulskoga kaptola, a u kontekstu slanja relacije pulskoga biskupa Josipa Bottarija (1695-1729) Svetoj Stolicu (Grah, 1987, 60).

Zapaženije djelovanje Jeronima Fonde u Dalmaciji započinje 1733. godine, kada je – nakon premještanja njegovog prethodnika Ivana Andrije Balbija (ninski biskup 1728-32) u Pulu – imenovan ninskim biskupom (Farlati, 1769, 237). Djelujući na području biskupije koja je sve do početka XVIII. stoljeća bila učestalo izložena mletačko-turskim ratovima (Kandijski i Morejski rat), razaranjima i stradanjima (raseljavanje) civilnog stanovništva, Fonda se već na samom početku svoje biskupske službe našao pred nimalo jednostavnim problemima. U biskupiji u kojoj su tijekom prošloga stoljeća njegovi prethodnici najčešće boravili samo nominalno (stolujući obično u Zadru), Fonda je gorljivo djelovao na uređenju granica biskupije, obnovi vjerskog života u tamošnjim selima (ustroj župa), sređivanju crkvenih prihoda i posjeda te na obnovi biskupskih zgrada i crkava u samom Ninu. Zadirući u nimalo jednostavne probleme, koji su nerijetko imali i etničko-vjersku konotaciju, Fonda je nailazio i na brojne protivnike. Prema Farlatiju (koji navodi da je taj podatak izravno saznao od Fonde), prigodom pastirskog pohoda u sela Ninske biskupije, Fondu su (s namjerom da ga ubiju) napali pravoslavni vjernici predvođeni lokalnim parohom. Prema istom izvoru, samo zahvaljujući sretnim okolnostima, biskup se izvukao bez ozbiljnijih posljedica (Farlati, 1769, 237).²

Sukobe u svezi pripadnosti pojedinih župa u Ninskoj biskupiji Fonda je imao i s ondje otprije prisutnim franjevačkim redovnicima, čije se sjedište nalazilo u glasovitom visovačkom samostanu. Godine 1734. u kronici fra Marijana Lekušića zabilje-

2 Usprkos prethodnom događaju, Fonda je tijekom svog biskupovanja u Ninu djelovao na održavanju dobrih odnosa s doseljenim pravoslavnim vjernicima i njihovim klerom. Tako je, primjerice, Simeon Končarević, pisac "Ljetopisa građanskih i crkvenih događaja", primio 6. XII. 1737. godine iz ruku ninskog biskupa Fonde dekret o imenovanju za benkovačkog paroha (Bačić, 1998, 37).

žen je događaj u svezi sa crkvenom jurisdikcijom nad tamošnjom župom Perušić: "Ove je godine preuzvišeni biskup Jeronim Fonda, ninski biskup, u kanonskoj vizitaciji, pošto se potajno dogovorio s generalom Dalmacije, župu Perušić silom otrgnuo iz ruku otaca sv. Marije vrlo starog samostana na Visovcu, i pripojio ga ovom samostanu. A prvi kapelan ili župnik o. Josip Banovac državnom je odlukom maknut s kruševačke župe i postavljen u ovoj u Perušiću. Na to je poštovani o. Toma Babić, visovački gvardijan, zbog toga mnogo potišten, obratio se na samog generala protiv biskupa, ali nije uspio gotovo ništa, niti je general htio više mijenjati odredbu s obzirom na spomenutu župu, budući ste, kaže, sinovi jedne provincije i cijela obitelj iz jednog samostana može prijećio u drugi" (Bačić, 1995, 82-83). Župa Perušić pripadala je, naime, od dolaska Osmanlija (1527. god.) do 1734. godine visovačkom franjevačkom samostanu sv. Marije, kada ju je biskup Fonda, u sporazumu s generalnim providurom Dalmacije, tijekom kanonskog pohoda priključio franjevačkom samostanu u Karinu (Bačić, 1989, 32). Ovime je činom biskup Fonda nastojao suzbiti prevelik i od ranijeg vremena prisutan utjecaj visovačkih fratara na svom području i uspostaviti čvrstu biskupsku vlast na cijelom prostoru oslobođene i obnovljene Ninske biskupije.

Godine 1738. godine papa Klement XII. imenovao je Jeronima Fondu trogirskim biskupom, a u rečenju je biskupiji svečano ustoličen 1739. godine. O njegovom dolasku u Trogir zabilježena je kratka napomena u "Knjizi odredbi trogirskih biskupa" (NAS. T, 28, str. 13): *Adi 12 April 1739, giorno di domenica, a'ore 15. Arrivo alla sua residenza l'illustrissimo, e reverendissimo monsignor Girolamo Fonda, traslata dalla sede di Nona, attesa la libera dimisione di questo vescovato dell'illustrissimo, e reverendissimo monsignor F. Giuseppe Caccia d'ordine de minori osservanti; avendo consumato giorni venti nove nel venire da Pirano a Traù.*

Na osnovi sačuvanih vrela i spoznaja historiografije u mogućnosti smo rekonstruirati Fondino višegodišnje djelovanje na mjestu čelnika Trogirске biskupije. Prema podacima u Farlatijevom djelu, Fonda je tijekom svog biskupovanja izvršio tri vizitacije župa i crkava na području svoje biskupije. Od njegova četiri izvješća upućena Svetoj Stolici Farlati prepričava ono iz 1746. godine. Izvješće je dragocjeno saznanje o stanju crkve, stanovništvu, običajima i općim prilikama u Trogirskoj biskupiji. Osim uobičajenih podataka o trogirskim crkvama i samostanima, Fonda s posebnim naglaskom upozorava na stanje župa u zaleđu (Morlachia), u kojem su glavni problemi manjak svećenstva i opća zapuštenost (duhovna, gospodarska, kulturna) tamošnjeg (morlačkog) žiteljstva. Rimsku središnjicu upozorava na izrazite teškoće pri ustroju i organizaciji župa te zbog nedostatka novca (mali prihodi biskupije) moli za dodatnu financijsku potporu (Farlati, 1769, 445-447; Katić, 1958, 275). U svezi s nezadovoljavajućim crkvenim prilikama, zanimljivo je spomenuti i Fondinu okružnicu iz 1744. godine. Okružnica je objavljena u "Liber mandatorum" (NAS. T, 34, 9) i oštrim je riječima upravljena protiv lokalnog svećenstva koje

sudjeluje u tamošnjim zabavama u vrijeme karnevala, neobuzdano i raspušteno se priključujući nemoralnim zabavama lokalnog puka. Prekršiteljima se prijeti suspenzijom i sankcijama svjetovne vlasti, a svećenicima se, nadalje, naređuje da ne smiju niti javno ni privatno voditi okupljanja i kola u kojima sudjeluje običan puk³

Pažnje je vrijedan Fondin rad na unaprijeđenju školstva i prosvjete u Trogiru. Status tamošnje katedralne škole pokušao je vratiti na ranije stanje (više razrede), jer je nakon premještanja biskupa Bartula Kačića (1721-1730) u Split škola bila svedena samo na gramatičke razrede. Fonda je stoga tražio odgovarajuće učitelje i lektore u trogirskim samostanima. Već je 1743. godine pokušao preko Zbora za širenje vjere ishoditi od viših redovničkih poglavara franjevac konventualaca i opservanata da članovi njihovih redova u Trogiru preuzmu profesorske službe u katedralnoj školi uz odgovarajuću nagradu. S vremenom je uspio u svojim nastojanjima, pa je 1747. godine mogao javiti u Rim da je "u svom vlastitom stanu otvorio javnu školu za školovanje mladeži". Dominikanci su mu dali lektora filozofije, a franjevci s Drida učitelja gregorijanskog pjevanja. Tu je dvojicu plaćao iz svojih prihoda. Lektorom moralnog i dogmatskog bogoslovlja imenovao je svećenika koji je nauke završio u Padovi, a učiteljem retorike svećenika koji se obrazovao kod koparskih pijarista. Učitelj gramatike odrekao se plaće u korist učitelja retorike, a besplatno je radio i jedan lektor bogoslovnih predmeta. To je novo stanje potrajalo tek nekoliko godina, a zatim je ponovo došlo do problema, zastoja i nazadovanja trogirske katedralne škole (Kovačić, 1991, 76).

Zapaženo je i biskupovo djelovanje na području kaštelanskih naselja, gdje su tamošnji seljaci prijetili otvorenom pobunom protiv trogirskih vlasti. Tako je 1747. godine sklopljen sporazum između biskupa Fonde, kanonika Ante Sassa i upravitelja (operario) crkvinarstva katedrale u Trogiru te s druge strane kaštelanskih župnika Ivana Hrelje, Tome Koščine, Jakova Cokarlića i Luke Čaletića da se ubuduće sve desetine od žitarica i sočiva koje budu pristizale od dominikalija zemljovlasnika i težačkih dohodaka te drugih prihoda moraju dijeliti po pola s jedne i druge strane. Da težaci ne bi varali prilikom podjele, župnici moraju voditi točan popis količine kakvoće, mjesta i osoba koje daju desetinu. Taj će se popis dostaviti biskupiji, Kaptolu i upravitelju crkvinarstva. Za taj posao župnici će dobiti trećinu od ukupne količine desetine, a zatim će se od preostale količine desetine podijeliti na dva jednaka dijela prema sporazumu (Omašić, 1986, 271). Djelujući na sređivanju crkvenih prilika u trogirskim selima, Fonda je imao spor s težacima na biskupskom posjedu u Bosiljini, ali je – zahvaljujući pomirljivom nastupu i poboljšicama namijenjenim tamošnjim seljanima (gradnja nove cisterne za vodu) uspio smiriti težake koji su prijetili nemirima (Farlati, 1769, 446).

3 Nastojeći djelovati na prosvjećivanju klera i lokalnog stanovništva, Fonda je pokušao organizirati i dolazak isusovačkih misionara u Trogir 1745. godine (Farlati, 1769, 445-447).

U samom je Trogiru Fonda djelovao u svezi nabavljanja crkvene opreme. O svojem je trošku pribavio dvije pontifikalne toge, svećeničku halju za misu i četiri tunike za ministrante. Za njegova je biskupovanja iz Mletaka, posredstvom trogirskog ordinarijata, za župnu crkvu Bezgrešnog začeća Bl. Djevice Marije u Kaštel Štafilicu (podignuta 1765. godine na mjestu starije posvećene sv. Ivanu Krstitelju) pristigla pošiljka, koja je potjecala iz oporučne ostavštine vojvode Antuna Kumbata. Sadržavala je svećeničko obredno ruho od zelene teške svile (kazula, stola, manipul) i jedan zlatni lanac s kolajnom od masivnog zlata, što je možda predstavljalo vojvodino odlikovanje ili vojvodski znak. Biskup Fonda je popratnim pismom izručio dostavljenu mu pošiljku prokuratoru štafiličke crkve Boži Azalinu te mu naložio da navedene predmete izruči rečenoj crkvi kao oporučni prilog vojvode Kumbata (Pera, 1997, 182-183). Na kraju, zanimljivo je spomenuti i podatak da je biskup Fonda, kako nije mogao pouzdano utvrditi da li je trogirska stolnica svećano posvećena, sam obavio taj rijetki obred (HBL, 1998, 320).

Neizravan, ali zanimljiv dodatni izvor o djelovanju biskupa Fonde zabilježen je u oporuci biskupova nećaka Franje pok. Apolonija. Oporuka je napisana 31. V. 1746. godine u Trogiru (DAZ. AT 59, str. 92-93). Tamo je Franjo neko vrijeme boravio kao štitićenik svoga strica, a potom se trebao zaputiti u Rim i ondje primiti svećeničke zavjete. Oporuka je kratka i vrlo jednostavnog sadržaja. Glavni nasljednik svih oporučiteljevih dobara je biskup Jeronim Fonda, za kojega njegov nećak izrijekom govori da ga je uzdržavao i školovao (zajedno s ostalom Franjinom braćom). Ukoliko, međutim, biskup Fonda ne bude mogao raspolagati (iz bilo kojih razloga) oporučiteljevom ostavštinom, sva Franjina dobra namijenjuju se njegovoj braći Kristoforu, Jerolimu, Antunu i svećeniku Jurju. Iz navedenih je podataka vidljiva briga biskupa Fonda prema nećacima, sinovima njegovog pokojnog brata Apolonija. Biskup se za njih starao "očinskom ljubavi", pridonio njihovom obrazovanju i vjerojatno imao utjecaj da Franjo i Juraj odaberu svećenički poziv. Ujedno je ovaj dokument zanimljivo svjedočanstvo o prisutnosti (makar i privremenoj) još jednog odvjetka iz obitelji Fonda u Trogirskoj biskupiji.

Dne 27. XI. 1754. godine, samo tri dana prije smrti, trogirski biskup Jeronim Fonda dao je načiniti svoju oporuku (DAZ. AT 60, str. 164-165). Oporuka je napisana u trogirskoj biskupskoj palači. Pisar oporuke bio je, na biskupovu zamolbu, trogirski svećenik Franjo Calebotta. U prvim oporučnim odredbama, kako to nalažu običaji i odredbe trogirske komune, biskup ostavlja neveliku svotu od po pet solida za tamošnji hospital S. Spirito i za popravak odnosno gradnju gradskih bedema. Određuje, nadalje, da se nakon njegove smrti, tijekom iduće dvije godine, ima služiti tisuću misa za spas pokojnikove duše. Na dan njegove smrti neka se, prema Fondinoj volji, prodaju dvije bačve vina i deset stara žita iz biskupskog skladišta te prihod utroši za gradske siromahe. Posebna oporučna odredba odnosi se na Margaretu Fini, višegodišnju služavku (domaćicu) u biskupovom sjedištu. Ukoliko želi, Margareta može

ostati obitavati u kući njegovih nasljednika koji se za nju imaju skrbiti sve do njezine smrti. Ukoliko, međutim, Margareta iz bilo kojega razloga želi živjeti samostalno, nasljednici su joj dužni pomoći pronaći odgovarajuće boravište. U posljednjem dijelu oporuke Fonda imenuje glavne nasljednike svoje cjelokupne imovine – nećake (sinove pok. brata Apolonija) Kristofora, Jeronima, Franju i Jurja. Na kraju, izvršiteljem posljednje volje imenuje trogirskog kanonika Petra Metličića. Kao potpisnici oporuke spominju se sudac-egzekutor trogirske komune Jakov Celio Cega, dočim su u svojstvu svjedoka potpisani svećenik Dominik Gatin i kanonik Ivan Luka Garanjin.⁴

Trogirski biskup Jeronim Fonda umro je 30. XI. 1754. godine. Njegova je smrt zabilježena u knjizi "Monache, ed altro. Licenze" (NAS. T, 43, str. 22): *Die 30 novembris 1754: Illustrissimus, et reverendissimus dominus Hieronymus Fondda episcopus Traguriensi obiit hoc mane, post cuius morte, post varios casus...* Fondina je oporuka otvorena u biskupskoj palači istog dana, u prisutnosti trogirskog patricija Ignacija Kažotića i svećenika Dujma Marislavića. Dne 2. XII. 1754. godine Jeronim Fonda pokopan je u stolnoj crkvi, u grobnici svojih prethodnika, ispred oltara gradskog zaštinika sv. Ivana Trogirskog (Farlati, 1769, 447).

Životopis Jeronima Fonde zasigurno nije iscrpljen ovim kratkim pripčćenjem. Osim bolje poznatog i proučavanog ninskog i trogirskog razdoblja njegova žive topisa, pozornost istraživača bez sumnje zavrijeđuje i pulska etapa njegove crkvene karijere. Iako su podaci o Fondinom djelovanju relativno oskudni i u dosadašnjoj historiografiji neopravdano zapostavljeni, Jeronima Fondu možemo držati značajnim predstavnikom crkvenih dostojanstvenika koji su djelovali na širem dalmatinskom području u XVIII. stoljeću. Na posljetku, njegovo obnašanje časti ninskog i trogirskog biskupa prilog je više poznavanju razgranatih crkvenih i kulturnih veza između istarskog i dalmatinskog područja tijekom prošlih vjekova.

4 Ivan Luka Garanjin istaknuti je protagonist onodobne crkvene povijesti u Dalmaciji. Odvjetak je ugledne trogirske obitelji. Po povratku sa školovanja u Padovi (doktorirao teologiju 1746. god.) biskup Fonda imenovao ga je crkvenim sucem (*auditor et locum tenens generalis*) i sinodalnim ispitivačem. Ujedno je pri trogirskoj katedralnoj školi tri godine predavao filozofiju i teologiju (moralno bogoslovlje, spekulativnu dogmatiku i polemičku teologiju). Trogirski je kanonik od 1751. i kao delegat biskupa Fonde u dva je navrata po tri godine upravljao Trogirskom biskupijom. Godine 1756. imenovan je rapskim biskupom, a za splitskog nadbiskupa postavljen je 1765. godine (HBL, 1998, 579-580).

Prilog 1: Oporuka Franje Fonda pok. Apolonija (DAZ. AT 59, str. 92-93, 31. V. 1746. god.)

Supplement 1: The testament of Franjo Fonda, son of the late Apolonio (DAZ. AT 59, pp. 92-93, May 31st 1746)

L.D.S. 1746 Adi 31 maggio Traù

Dovendo io Francesco Fonda quondam signor Appolonio da Pirano coll'ajuto del Signor Iddio passar a Roma a prender l'abito della venerabile religione de P. P. delle scuole pie, acui dalla divina voce che a me spettano, o che spettar mi potessero al secolo, col presente mio testamento tutto scritto, e sottoscritto di mia mano, quale intendo, e voglio e tenga nella più valida, ed ufficiale maniera, che valer puo o in via di testamento, o in via di codicille o in via di donazione, o in qualunque altra maniera purchè sotisca la sua esecuzione, ed effetto, e questo solamente all'ora quando averò fatta la mia solenne professione nella sudetta religione, e non altrimenti. Che però per validità di questa mia dispositione lascio soldi dieci all'ospital di S. Spirito, ed'altri soldi dieci alla mura di questa città in ordine alle leggi. Nel resto veramente di tutti, e cadauni miei beni, si mobili, che stabili, presenti, e futuri, paterni, materni, e di ogni altra qualità niuno ecetuati onunque posti, ed essistenti, ragioni, ed azioni a me spettanti, e che quovis modo, vel titolo, in qualunque tempo, e per qualunque caso aspettar, e pervenir mi potessero, lascio, ed istituisco mio universal erede l'illustrissimo, ed reverendissimo monsignor Girolamo Fonda vescovo di Traù mio veneratissimo, e benemerito zio, che con paterna carità m'ha raccolto, ed educato unitamente con gli altri miei signori fratelli per il debito che conosco verso di lui, e per l'educazione prestatomi, e per il modo, che mi somministra per effetuar questa mia santa vocazione, e per l'asegnazione di quel congrue livello, che vita mia durante mi sarà dal suo paterno provvedimento stabilito, affinchi egli di tutto il mio, come sopra, sia libero, e disponico padrone in vita, ed in morte, e possa in ogni modo, e forma, e tempo liberamente arbitrare, e disporre a suo piacimento, come di cose sue proprie, e speciali. E in caso ch'egli non volesse, o non potesse fare alcuna disposizione, all'ora, ed in tal caso solamente subintrino in tutti li sudetti miei beni, ragioni, et azioni, come sopra li signori Christoforo, Girolamo, ed Antonio miei diletissimi fratelli con i quali non chiamando a queste mie successioni il signor abate Giorgio Fonda altro ugualmente ammatissimo fratello per esser egli già iniziato al sacerdozio, e per esser già sufficientemente provveduto con la primogenitura dalla casa. E questo intendo, e voglio, che sia l'ultimo mio testamento, ed ultima volontà, e disposizione, il quale dovrà aver luogo dopo ch'avrà fatta la mia professione come sopra mi son spiegato per vigor di testamento, o di codicillo, o donazione non ostante qualunque difetto, o mancanza di solenità intrinseca ed estrinseca che per avventura fosse occorsa, o occorresse, intendendo, e volendo che questa, e nesuna altra debba sortir il suo effetto, e riportar pienissima esecuzione.

Francesco Fonda manu propria così volendo affermo.

Prilog 2: Oporuka trogirskog biskupa Jeronima Fonde (DAZ. AT 60, str. 164-165, 27. XI. 1754. god.)

Supplement 2: The testament of Jeronim Fonda, the Bishop of Trogir (DAZ. AT 60, pp. 164-165, November 27th 1754)

In Christi Nomine Amen. L'anno della sua Santissima Natività 1754 adi 27 novembre

Testamento o sia codicillo fatto da me reverendo don Francesco Calebotta per comissione ed ordine espresso di Monsignor Illustrissimo e Reverendissimo Girolamo Fonda Vescovo di Traù nel luoco della sua solita habitazione, cioè nel Palazzo vescovile, quale trovandosi aggravato del male, giacendo in letto, sano però di mente, sensi, intelletto, e loquela, e sapendo niuna cosa essere certa della morte, ed incerta della medesima giusta l'evangelio estote parati.

In primis raccomanda l'anima sua all'Omnipotende Creatore, alla Beate Vergine Maria, a Santi suoi Avvocati, ed a tutta la Corte celeste. Il corpo poi alla madre terra.

Item iure legati lascia all'ospedale di Santo Spirito, et alle mura di questa città soldi cinque giusta le leggi.

Item iure legati lascia, ordina, e vuole, che siano fatte celebrate per l'anima del testatore in due anni messe mille, e questa celebrazione del nominate messe lascia in libertà degl'eredi in quanto al luoco, e chiesa.

Item iure legati lascia, vuole, ed ordina, che nel giorno del suo obito, ovunque morisse subito siano vendutte due botte di vino della sua camera, ed il ritratto del medesimo sia distribuito alli poveri.

Item iure legeti lascia, ordina, e vuole, che nel giorno del suo obito subito siano venduti dieci stara di formento, e del ritratto sia subito dispensato parimente alli poveri.

Item vuole, e si riporta agli suoi eredi nella spesa si delle cere, come pure del vesto del funerale.

Item iure legati lascia, e vuole il sudetto testatore, che morendo li suoi eredi debbano prendere in consegna dalla signora Margareta Fini quella mobilia che dalla sudetta li verra consegnata senza alcuna diffendenza e senza alcun strepito di Giustizia, riguardo a questo caso li miei eredi, quali più tosto saranno dichiarati debbano in tutto, e pertutto dipendere dalla nominata signora Margareta in proposito della mobilia, che in casa si troverà.

Item iure legati lascia, ordina, e vuole, che li suoi eredi mantenghino in casa certa ... la signora Margareta Fini per essere tanto benemerita dalla casa, quale per lo spazio di molti gran anni con sodevole puntualità ha servito, con vestirla, e coltarla con proprietà, e da persona civile. Non volendo però stare la signora Margareta Fini colli miei eredi, prenda quel luoco, dove più s'aggrada per abbitazione, obligando però li miei eredi di contribuire alla sudetta signora Margareta colla

ricompensa delle fatiche sofferte in ogni tempo nel servizio della casa vita sua durante.

Item iure legati lascia, et espressamente instituisce eredi universali di tutti li cadauni suoi beni mobili, e stabili, azioni, e ragioni, presenti, e futuri quatro miei nipoti ex fratre, cioè li signori Abbate don Giorgio, Cristoforo, Girolamo, e Francesco, a quali con tutto effetto prego di volersi ricordare dell'anima mia incaricando alli medessimi miei eredi di vivere con timor di Dio, e con amor fraterna.

Item iure legati lascia alli poveri schiavi un ducato corente dalmatino.

Qual testamento o sia codicillo letto, e riletto in lingua italiana al medessimo testatore disse star bene, cassando in oltre et annullando qualunque testamento o codicillo, che avere fatto, volendo espressamente che il presente abbia forma e vigore doppo la sua morte.

Et Io Reverendo don Francesco Calebotta ho fatto presente testamento per espresssa convisione del Testatore Illustrissimo et Reverendissimo Monsignor Fonda Vescovo di Traù.

Comissario del presente testamento instituisce il signor canonico Metlich.

Girolamo Fonda Vescovo di Traù (m. p.)

Adi 27 Novembre 1754 indictione seconda

Fatto in Traù nel Palazzo di Monsignor Illustrissimo e Reverendissimo Vescovo alla presenza del spetabil signor Giacomo Celio Cega honorando essecutor di communa, presenti il reverendissimo signor auditor canonico Don Giovanni Luca Garagnin, ed il reverendo don Domenico Gattin testis.

Dove personalmente costituito Monsignor Illustrissimo, e Reverendissimo Vescovo Girolamo Fonda aggravato d'infermità nel corpo, ma sano di mente, sensi, loquela ed intelletto presento a me Cancelliere il presente foglio, in cui disse concendosi il suo ultimo testamento, ed ultima volontà sottoscrivere per suo ordine dal reverendo paroco don Francesco Calebotta, sottoscritto di suo proprio pugno da in con le due facciate, volendo, che sia doppo la di lui morte in tutte le sue parti puntualmente, ed intieramente eseguito; presente testamento venendo alla presenza stessa letto a detto Monsignor Testatore disse aver con appunto disporto, ed esser tale la sua volontà, onde in pienamente esequito, volendo, che resti il ponendo sigilato e non aperto, se non doppo la sua morte.

Antonio Gavala cancelier civil di Traù ha stipulato il presente foglio.

Giacomo Celio Cega esaminatore di commun ho essaminato il sopradetto testamento in rogatis.

Io Gioan Luca Garagnin fui presente a quanto di sopra.

Io prete Domenico Gattin fui presente alla sudetta disposizione e rogazione.

Adi 30 novembre 1754

Pubblicato nel Palazzo pretorio, stante la morte seguita la scarsa notte di Monsignor Testatore, alla presenza del signor molto illustre e reverendo don Doimo Marislavich, e signor Ignacio Casotti testimonii.

THE KOPER PRIEST JERONIM FONDA (1686-1754) -
THE BISHOP OF NIN AND TROGIR*Lovorka ČORALIĆ*

The Croatian Institute of Historical Research, HR-10000 Zagreb, Opatička 10

SUMMARY

A very important role in the study of the historical-cultural and particularly ecclesiastical relations between the eastern Adriatic towns is certainly played by some prominent personalities who carried out, during their work in Istria, Dalmatia and Boka, the honours of church dignitaries. The present contribution is dedicated to Jeronim Fonda (1686-1754), a native of Piran in Istria, a priest of the Koper diocese and eventually the carrier of the highest ecclesiastical duties in the Dalmatian towns of Nin and Trogir. The paper is based on the study of the original materials from the National Archives in Zadar (the Trogir archives and testaments) and the Archbishopal Archives in Split (the Trogir archives, books of decrees and allowances of the Trogir bishops), as well as on the present knowledge of historiography. The basic part of the paper is dedicated to the period of Fonda's episcopal work, which began in 1733 when he was appointed the Bishop of Nin. There he worked on the restoration of the diocese badly affected by the Venetian-Turkish wars in the 17th century, on a better regulation of the church revenues, on the strengthening of pastoral work in the parishes of the town's hinterland, and on the reconstruction of the town's church buildings. In 1738 he was transferred to the post of the Bishop of Trogir. He carried out three visits of the district's parishes and churches, worked on the enlightenment of the hinterland's population, on the purchase of the equipment necessary for the worship of God, on the promotion of the educational system, and on the improvement of life in the retarded villages of the Trogir diocese. He died on November 30th 1754 in Trogir and was buried in the sepulchre of his predecessors in the Trogir Cathedral in front of the altar of St. Ivan of Trogir. The study of his life, particularly of the later part of his career as a church dignitary, is a precious contribution to the knowledge of the relations between Istria and Dalmatia in the past.

Key words: priests, Jeronim Fonda, biographies, Istria, Dalmatia

IZVORI I LITERATURA

- DAZ. AT 59** - Državni arhiv u Zadru (DAZ). Arhiv Trogira (AT) kutija 59, sv. LIV.1. Oporuke.
- DAZ. AT 60** - DAZ. AT, kutija 60, sv. LV.2. Oporuke.
- NAS. T 28** - Nadbiskupski arhiv u Splitu (NAS). Trogirski arhiv (T), sv. 28: Liber ordinatorum ab illustrissimo et reverendissimo domino Antonio Kacich epis. Traguriensi nec non ill. et rev. domino F. Josepho Caccia, item ab ill. et rev. dno. Hieronymo Fonda episc. Traguriensi.
- NAS. T 34** - NAS. T, sv. 34: Liber mandatorum del vescovo Fonda.
- NAS. T 43** - NAS. T, sv. 43: Monche, ed altro. Licenze.
- NAS. T 46** - NAS. T, sv. 46: Licenze, patteni, lettere, ordinationi.
- Bačić, S. (1989)**: Perušić: Župa Marijina Uznesenja u Zadarskoj nadbiskupiji. Split, Knjižnica zbornika "Kačić".
- Bačić, S. (1995)**: Franjevački samostan u Karinu. Povijest franjevačkog samostana u Karinu u svjetlu protokola ili kronike fra Marijana Lekušića (1734.-1740.). Šibenik, Općina Lisičić.
- Bačić, S. (1995a)**: Franjevci u Zadarskoj nadbiskupiji i Ninskoj biskupiji. Šibenik, Općina Lisičić.
- Bačić, S. (1998)**: Osvrt na osnovne stavove i tvrdnje u knjizi "Pravoslavna Dalmacija" e. Nikodima Milaša. Zadar, Matica hrvatska.
- Farlati, D. (1769)**: Illyricum sacrum, IV., Venetiis, Apud Sebastianum Coleti.
- Grah, I. (1987)**: Izvještaji pulskih biskupa Svetoj Stolici (1592-1802). Croatica Christiana periodica. Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, god. XI, br. 20. Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 26-68.
- HBL (1998)**: Hrvatski biografski leksikon, 4. Zagreb, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 320-321.
- Katić, L. (1958)**: Povijesni podaci iz vizitacija Trogirске biskupije u XVIII. stoljeću. Starine JAZU, 48. Zagreb, JAZU, 274-330.
- Kovačić, S. (1991)**: Katedralne škole u Dalmaciji pod mletačkom vlašću od konca 16. do početka 19. stoljeća prema biskupskim izvještajima Svetoj Stolici. Croatica Christiana periodica. Časopis Instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, god. XV, br. 27. Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 59-87.
- Omašić, V. (1986)**: Povijest Kaštela: od početka do kraja XVIII stoljeća. Split, Logos.
- Pera, J. (1997)**: Povijest Kaštel Štafilića. Kaštela, Matica Hrvatska, Ogranak Kaštela.
- Ritzler, R., Sefrin, P. (1958)**: Hierarchia catholica medii et recentioris aevi, sv. VI. Patavii.